

Prezentowany projekt dotyczy zagadnienia roli dziejowej bursztynu w tworzeniu i podtrzymywaniu kontaktów pomiędzy różnymi kulturami oraz regionami Europy, nieraz znacznie od siebie oddalonymi. Specjalną uwagę kładzie się w nim na odmianie bursztynu zwanej geologicznie z terenami Niżu Europejskiego, tj. sukcyntu. Był on znany i używany przez społeczeństwa tej strefy już w epoce kamienia, lecz jego znaczenie było jedynie lokalne. Dopiero później miał on zyskać status cenionego i po danego przedmiotu dalekosiężnej wymiany. Geneza tego fenomenu może na przełomie do przełomu epok neolitu oraz brzozy (druga połowa III tys. p.n.e.), kiedy to splot wielu czynników zdecydował o wzroście popularności tego surowca wśród mieszkańców południowej części naszego kontynentu. Dotychczasowo w literaturze uważano, że na tym początkowym etapie najwłaściwszym odbiorcą wyrobów bursztynowych była Grecja w dobie istnienia kultury mykeńskiej (II tys. p.n.e.). Zjawisko to tłumaczy się z reguły procesami kulturowymi i społecznymi, które miały doprowadzić do uzyskania przez nią statusu hegemonii, zdolnego do organizowania rozległej sieci wymiany, obejmującej także i terytoria z dalekiej północy. Co więcej, specjalistyczne badania chemiczne udowodniły, że w kopalniach bursztynu odkrytych na stanowiskach archeologicznych w różnych częściach kultury mykeńskiej jest wykonana z sukcyntu. To z kolei potwierdziło domniemania o ich północnej proveniencji, wzmacniając tezę o istnieniu tzw. szlaku bursztynowego, biegnącego z nad Bałtyku do Grecji.

W opisie tego obrazu nie poświęcano niestety zbyt wiele miejsca na charakterystykę obszarów położonych na drodze owego szlaku. Choć nie wytyczano jego przebiegu, to jednak we wszystkich koncepcjach sugerowanych przez poszczególnych badaczy, tereny okalające Morze Adriatyckie zawsze stanowiły jego istotne ogniwo. Mimo to, ich funkcja była niemal wyłącznie uwarunkowana przez rolę, natomiast nie konsumpcyjną jak w przypadku kultury mykeńskiej. Tłumaczono to zbyt niskim poziomem rozwoju cywilizacyjnego społeczeństwa zamieszkującego Półwysep Apeniński i Zachodnie Bałkany, który nie pozwalał na wytworzenie się elit generujących zapotrzebowanie na tak egzotyczne materiały jak bursztyn, czy posiadających wystarczającą zdolność do organizowania szlaków wymiany. Niniejszy projekt ma na celu zrewidowanie powyższej koncepcji i przetestowanie tezy o większym udziale kultur nadadriatyckich we wpływaniu na obieg bursztynu w czasach epoki brzozy (koniec III tys. p.n.e. – początek I tys. p.n.e.). W drugiej kolejności projekt ma za zadanie zweryfikowanie tradycyjnie przedstawianej symboliki bursztynu jako wyznacznika dobra elit, posiadającego wysoką wartość i przez to zarezerwowanego konkretnym sposobem użytkowania i deponowania. Wreszcie zamierza się odpowiedzieć na pytanie o to, jak dobrym wskaźnikiem międzyregionalnych kontaktów jest bursztyn, jakie były główne centra zapotrzebowania na ten surowiec i w jaki sposób realizowały one to skomplikowane przedsięwzięcie?

Aby możliwe było podjęcie przedstawionych powyżej kwestii niezbędne jest przeprowadzenie szeregu analiz przy użyciu różnych metod. Kluczowe jest odtworzenie struktury czasowo-przestrzennej napływu bursztynu, uwzględniając jego rodzaj i prawdopodobne źródło, formę oraz zdobnictwo, w jakiej został wykonany oraz kontekst w jakim został odnaleziony, tj. jakie inne zabytki mu towarzyszyły. Analizy chemiczne przy użyciu spektrometrii w podczerwieni pozwalają wyznaczyć precyzyjnie zdefiniowany gatunek rudy kopalnej do jakiej należy badany zabytek, a wiedza o ich geologicznych źródłach może przybliżyć region Europy, z którego pozyskano dany materiał. Projekt zakłada także stworzenie pierwszej, pełnej typologii zabytków bursztynowych z krajów strefy nadadriatyckiej (Włochy, kraje byłej Jugosławii, Albania). Typologia ta będzie opierała się na cechach morfo-stylistycznych obiektów, jak i będzie podawała ich chronologię w ramach systemów periodyzacyjnych obowiązujących dla wspomnianej części Europy. Co więcej, planuje się określenie daty depozycji wybranych zabytków bursztynowych na stanowiskach archeologicznych, poprzez poddanie towarzyszących im materiałów organicznych (nie samego bursztynu) analizie metod radiowęglowej. Statystyczne określenie stopnia współwystępowania przedmiotów z bursztynem z innymi kategoriami zabytków archeologicznych pozwoli ocenić ich atrybucję kulturową, a także społeczną. Opierając się na obecnym stanie badań dotyczących epoki brzozy obszarów śródziemnomorskich, będzie można wskazać miejsca potencjalnie odpowiedzialne za obróbkę oraz dystrybucję wybranych typów zabytków. Skojarzenie poszczególnych typów z konkretnymi rejonami strefy nadadriatyckiej, w których występują z określonym natężeniem oraz przyporządkowanie ich do kolejnych faz epoki brzozy pozwoli stworzyć model cyrkulacji bursztynu w przestrzeni i czasie. Model ten zostanie skonstruowany przy pomocy analiz statystycznych i finalnie będzie miał postać sieci, w której poszczególne stanowiska i ich wzajemne relacje będą odpowiednio scharakteryzowane.

Realizacja omawianego projektu jest powodowana potrzebą oceny słuszności zakładanych dotychczas dotyczących znaczenia bursztynu w pradziejach, na czele z od dawna lansowaną ideą szlaku bursztynowego. Koniecznym jest zdanie sobie sprawy z tego, że jest to jedynie wygodna, lecz bardzo ogólnikowa metafora, która wymaga sprecyzowania dla poszczególnych części Europy. Dotychczasowy zasób wiedzy nie pozwala traktować tego zjawiska w sposób liniowy, zuniformizowany czy odgórnie sterowany. Co więcej, nie pozwala on także na traktowanie bursztynu jako wyznacznika dobra wysoko rozwiniętych społeczeństw, które wykorzystywały ludność obszarów peryferyjnych do jego pozyskiwania. Bardziej prawdopodobne jest, że bursztyn był jednym z licznych przedmiotów wymiany, która odbywała się na wielu poziomach relacji międzyludzkich i mogła mieć jednocześnie nie wymiar dalekosiężny, jak i regionalny, wysoko oraz drobno-przepustowy. Tak skomplikowana wersja wymaga podjęcia szczegółowych badań prowadzonych począwszy od skali mikro, a kończąc na wymiarze makro. Problem ten dotyczy także roli terenów dzisiejszej Polski jako potencjalnego źródła surowca bursztynowego, które uwikłane były w interakcje z południem Europy. Jest zatem ważne z punktu widzenia nauki polskiej, aby właściwie określić znaczenie w pradziejach materiału nierozłącznie kojarzonego z naszym krajem.